

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

7-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5/7 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Izzatullayev Bobirjon Izzatullayevich

XALQARO MUNOSABATLARDA RAQAMLI DIPLOMATIYANI TADQIQ ETISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	10-14
---	-------

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Mannopova Elzara Toraxanovna

HR TRANSFORMATION: COMPARATIVE ANALYSIS OF DEVELOPED AND DEVELOPING ECONOMIES CANADA AND UZBEKISTAN	15-21
--	-------

Загребельская Милена Владимировна

РАЗВИТИЕ ПРЕДИКТИВНОГО ПЛАНИРОВАНИЯ В СИСТЕМЕ МАТЕРИАЛЬНО- ТЕХНИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НЕФТЕГАЗОВОГО КОМПЛЕКСА: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ, АДАПТИВНЫЕ И ЦИФРОВЫЕ ДРАЙВЕРЫ УСТОЙЧИВОСТИ	22-31
--	-------

Dr. Abror Kucharov and Dr. Jyoti Meshram

SECTORAL ANALYSIS OF INDIAN INVESTMENT IN UZBEKISTAN	32-42
--	-------

Суюнова Зухра

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И АУДИТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ В КОРПОРАТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ	43-49
--	-------

Суюнова Фотима, Суюнова Саодат

ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ УЗБЕКИСТАНА: ТРЕНДЫ, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	50-62
--	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Xudoyqulov Yo'lchi Azamqulovich

HARBIY TADQIQOTCHI FAOLIYATIDA FANLARARO YONDASHUVLARDAN FOYDALANISH ZARURATI	63-69
--	-------

Majitov Maxmud

G'ARB FALSAFASIDA SHAXS HAQIDAGI FALSAFIY FIKRLAR TADQIQI	70-76
---	-------

Latipov Sardor Shavkatovich

JAMIYATDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHNING IJTIMOIIY ASOSLARI VA AMALGA OSHIRISH SHAKLLARI	77-81
--	-------

Ibraximova Dilorom Saloydinovna

HUQUQSHUNOS AXLOQIIY MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY ZARURIYATI	82-87
--	-------

Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich

JADID MAKTABLARINING O'QITISH TIZIMI VA PEDAGOGIK MEROSI	88-91
--	-------

Muslimov Sherzod Akbarovich

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING "BOBURNOMA" ASARIDA INSON VA OILA MUAMMOSI	92-96
---	-------

<i>Jantayev Maksud Ibragimovich</i> AL-XORAZMIYNING ILMIY TADQIQOT HAQIDAGI QARASHLARINING DOLZARBLIGI VA AHAMIYATI	97-101
---	--------

<i>Qosnazarova Palzada</i> TURKISTONDA JADIDCHILIK HARAKATI VA TA'LIM-TARBIYA, ADABIYOT MASALALARINING IJTIMOY-FALSAFIY ASOSLARI	102-106
--	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Xasanova Sohibjamol Soatmurod qizi</i> TILNING KOGNITIV FUNKSIYASI VA AXLOQIY-BAHOLASH (YAXSHILIK/YOMONLIK) KATEGORIYALARINING KONSEPTUAL SHAKLLANISHI	107-110
---	---------

<i>Burxonova Go'yoxon G'ulomovna</i> TIBBIYOT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA LOTIN TILI VA TIBBIY TERMINOLOGIYANI SAMARALI O'QITISH USHLARI	111-115
---	---------

<i>Raxmonova Dildora Mirzakarimovna</i> JADID ADIBI – TO'LAGAN XO'JAMYOROV (TAVALLO) BADIY PUBLITSISTIKASINING TIL VA USLUBI TAHLILI	116-122
--	---------

<i>Yuldasheva Ruxshona Rustamjon qizi</i> INGLIZ TILIDAGI OTLI KOLLOKATSIYALARNING LISONIY MODELLARI VA ULARNING O'ZBEK TILIGA TARJIMA JARAYONIDAGI ADEKVATLIK MUAMMOLARI	123-126
--	---------

<i>Xolmurotova Gulnora</i> ERKIN A'ZAMNING "OTOYINING TUG'ILGAN YILI" QISSASIDA USTOZ OBRAZI BADIY TALQINI	127-132
--	---------

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Kadirova Moxigul Xamitovna</i> SURISHTIRUVNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI	133-138
---	---------

<i>Xidoyatov Baxtiyar Batirovich</i> O'ZBEKISTON JINOYAT PROTSESSIDA SUDGA QADAR ISH YURITISHNING RIVOJLANISH TARIXI	139-147
--	---------

<i>Давронов Атобек Равшанович</i> УЧАСТИЕ СПЕЦИАЛИСТА В ОБЛАСТИ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЯХ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ	148-155
---	---------

<i>Alishayev Sobir Tursunboyevich</i> JINOYAT ISHLARI BO'YICHA SUDLOVGA TEGISHLILIKNI ANIQ BELGILASHNING HUQUQIY VA AMALIY AHAMIYATI	156-161
--	---------

<i>Mamatmurodov Farrux</i> THE UNIQUENESS OF THE SUKUK FINANCIAL INSTRUMENT. THEORETICAL ANALYSIS OF THE UNIQUE SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN SUKUK AND BONDS	162-168
---	---------

<i>Худайбергенов Бахрам, Эгамбердиев Ферузбек</i> ПОДАЧА ЖАЛОБ И РАССМОТРЕНИЕ ИХ СЛЕДСТВЕННЫМ СУДЬЕЙ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА	169-180
---	---------

<i>Хайдарова Хилола Анваровна</i> ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ЗАВЕЩАНИЯ КАК ОСНОВНОГО СПОСОБА РАСПОРЯЖЕНИЯ НАСЛЕДСТВЕННЫМИ ПРАВАМИ	181-186
<i>Normatov Ermatat</i> SHAHAR AHOLISINING ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISHDAGI HUQUQLARI VA MAJBURIYATLARI	187-196
<i>Abdurasulova Xadichaxon Ravshanbek qizi</i> MEHNAT QONUNCHILIGINI BUZISH BILAN BOG'LIQ JINOYAT QONUNI NORMALARINING RIVOJLANISH TARIXI	197-205
<i>Xazratov Mexriddin Faxriddin o'g'li</i> THE CONCEPT OF DIGITAL SERVICES AS AN OBJECT OF CIVIL LAW RELATIONS	206-210
<i>Mamataliyeva Shahnoza Xushmamat qizi</i> ISHNI SUDGA QADAR YURITISH BOSQICHIDA JINOYAT PROTSESSI ISHTIROKCHILARINING XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	211-218
<i>Abduazizov Doniyor Baxtiyor o'g'li</i> USTUN MUZOKARA KUCHI VA UNING SUISTE'MOLLIK SHAKLLARI: GERMANIYA, YAPONIYA VA JANUBIY KOREYA AMALIYOTINING QIYOSIY TAHLILI	219-228
<i>Uralov Sarbon Sardorovich</i> AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ORQALI SODIR ETILAYOTGAN FIRIBGARLIK JINOYATLARI TAHLILI	229-236
<i>Abdurashidov Abdurauf Abdurashidovich</i> VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR ETILGAN BEZORILIK JINOYATLARINING XUSUSIYATLARI	237-243
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Rashidov Anvarjon Sharipovich</i> BO'LAJAK BOSHLAG'ICH SINFI O'QITUVCHILARI METODIKASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI	244-248
<i>Maydonova Sabokat Sadulloyevna</i> O'QUVCHILARNING KITOBXONLIKKA BO'LGAN QIZIQISHINI OSHIRISHDA OILA VA MAKTAB O'RTASIDAGI HAMKORLIKNING INNOVATSION USULLARI	249-253
<i>Jo'rayeva Zarifa Oltinboy qizi</i> JISMONIY TARBIYA DARSLARINI TASHKIL ETISHDA DAM OLISH DAQIQALARI VA PAUZALARI	254-259
<i>Kulidjanova Yulduzxon Inomjon qizi</i> AKADEMIK LITSEYLARDA ZAMONAVIY RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH ("INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI" FANI MISOLIDA)	260-267
<i>Нажметдинова Наргиза Сайфетдиновна</i> ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ГОТОВНОСТЬ К ЭПОХЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: АНАЛИЗ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	268-277
<i>Haqberdiyev Baxtiyor, Ismog'ilova Madinabonu, Ro'ziqulova E'zoza</i> INTERYER DIZAYNIDA RANGLAR PSIXOLOGIYASI	278-282

Kutliyeva Feruzaxon Yusupovna

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARI KOMPETENTLIGINI

TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA TAHLILI 283-289

Received: 4 August 2025
Accepted: 10 August 2025
Published: 30 August 2025

Article / Original Paper

SOCIAL NECESSITY OF FORMING ETHICAL CULTURE OF LAWYER

Ibrakhimova Dilorom Saloydinovna

Teacher of the Department of "General Sciences and Culture" of the TSUL

Email: diloromibrakhimova@gmail.com

Abstract. The article analyzes the social necessity of forming the moral culture of a lawyer from a philosophical point of view. The assessment of the moral culture of a lawyer as an important factor in protecting the rights and freedoms of citizens, ensuring legality and the formation of a state governed by the rule of law is substantiated. The structural elements of the moral culture of a lawyer are also analyzed and their importance in professional activity is noted.

Keywords: moral culture of a lawyer, moral consciousness, moral behavior, moral relations, etiquette, etiquette.

HUQUQSHUNOS AXLOQIY MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOYI ZARURIYATI

Ibraximova Dilorom Saloydinovna

TDYU "Umumta'lim fanlar va madaniyat" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada huquqshunos axloqiy madaniyatini shakllantirishning ijtimoiy zaruriyati falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilingan. Unda yurist axloqiy madaniyati fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, qonun ustuvorligini ta'minlash hamda huquqiy davlatni barpo etishda muhim omil sifatida baholanishi asoslab berilgan. Shuningdek, huquqshunos axloqiy madaniyatining tarkibiy elementlari tahlil qilinib, ularning kasbiy faoliyatdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: huquqshunos axloqiy madaniyati, axloqiy ong, axloqiy xulq-atvor, axloqiy munosabatlar, muomala odobi, etiket.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI7Y2025N10>

Zamonaviy huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati sharoitida huquqshunos kadrlarning nafaqat yuksak kasbiy bilim va malakaga, balki chuqur axloqiy madaniyatga ega bo'lishi dolzarb ijtimoiy zaruriyatga aylangan. Huquqshunos faoliyatining bevosita insonlar taqdiri, adolat, qonuniylik, ijtimoiy barqarorlik bilan bog'liq ekanligini inobatga olsak, bu kasb vakillarining axloqiy saviyasi jamiyat taraqqiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatishini anglash mumkin.

Huquqshunos axloqiy madaniyatining o'ziga xos jihatlarini tahlil qilishdan avval, "axloqiy madaniyat" tushunchasining mazmun-mohiyatiga qisqacha to'xtalib o'tish maqsadga muvofiq bo'ladi. Axloqiy madaniyat — bu insonning ijtimoiy hayotdagi xulq-atvori, kasbiy odob-axloq me'yorlariga rioya qilishi, axloqiy qarorlar qabul qilishdagi mas'uliyat va tamoyillarni anglash darajasidir.

Turli mutaxassislar tomonidan axloqiy madaniyat "alohida individ, ijtimoiy guruh, jamiyat tomonidan axloqiy kamolot me'yorlarini o'zlashtirish orqali axloqiy kamolotga erishish darajasi, shaxs axloqiy taraqqiyotining belgisi"[1], "shaxs axloqiy fazilatlarining maqsadli va ichki izchil tizimi"[2] yoki "jamiyatda insonlarni to'g'ri va noto'g'ri ajratishga yo'naltiruvchi,

axloqiy qaror qabul qilishga ko'maklashuvchi, ijtimoiy me'yorlarni shakllantiruvchi va xulq-atvorga ta'sir etuvchi axloqiy qadriyatlar, tamoyillar, me'yorlar majmuasi"[3] sifatida talqin etiladi.

Huquqshunos axloqiy madaniyatini takomillashtirish ijtimoiy zaruriyat darajasiga ko'tarilishi bir qancha omillarga bog'liq. Avvalo, huquqshunoslar jamiyatda huquqiy madaniyatni shakllantiruvchi asosiy kuchlardan biri bo'lganligi sababli, ularning axloqiy qadriyatlari ham jamiyatning umumiy huquqiy ongiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Aholining huquqqa bo'lgan ishonchini mustahkamlash uchun huquqshunoslar yuqori axloqiy mezonlarga amal qilishi zarur.

Ikkinchidan, yangi bosqichdagi islohotlar, jumladan, sud-huquq tizimining ochiqligi, adolatli va halol xizmat ko'rsatishga asoslangan boshqaruv modeli huquqshunoslarning professional axloqini takomillashtirishni talab qiladi.

Uchinchidan, korrupsiya huquq tizimi vakillari ishtirokida yuz berayotgan eng jiddiy muammolardan biridir. Bu illatga qarshi samarali kurashish uchun huquqshunoslar orasida axloqiy poklik, vijdonlilik, halollik va xizmat burchiga sadoqatni kuchaytirish ijtimoiy zaruriyatga aylanadi.

Huquqshunos kasbining jamiyatdagi nufuzini saqlab qolish va oshirish, fuqarolar orasida unga bo'lgan hurmatni mustahkamlash uchun axloqiy me'yorlarga qat'iy rioya etish muhimdir. Aks holda, kasb obro'sining pasayishi huquq tizimiga bo'lgan ishonchni yemiradi. Kasbiy faoliyatning murakkablashuvi globalizatsiya va zamonaviy huquqiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida huquqshunoslardan nafaqat chuqur bilim, balki yuqori axloqiy mas'uliyat ham talab etiladi. Har bir vaziyatda adolat, betaraflik va qonun ustuvorligiga sodiq qolish zarur. Shuningdek, yangi avlod huquqshunoslarini tarbiyalashda ustozlarning axloqiy namunasining ahamiyati juda katta. Shuning uchun amaldagi huquqshunoslar o'z odobi, madaniyati va kasbiy mas'uliyati bilan yoshlarga ijobiy namuna bo'lishi talab etiladi.

Axloqiy madaniyatini takomillashtirish jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlash, adolatli boshqaruvni yo'lga qo'yish va inson huquqlarini himoya qilish uchun muhim va zaruriy shartlardan biri hisoblanadi. Bu jarayon esa nafaqat shaxsiy, balki institutsional darajada ham qo'llab-quvvatlanmog'i lozim.

Jamiyatda amalga oshirilayotgan huquqiy islohotlarning samaradorligi ko'p jihatdan mazkur jamiyat a'zosi bo'lgan hamda huquqiy islohotlarni amalga oshirishda katta rol o'ynovchi professional huquqshunoslarning axloqiy madaniyati darajasiga bog'liq. Boshqacha qilib aytganda, huquqshunoslarning axloqiy tamoyillarga qat'iy rioya qilishi nafaqat qonunchilikning barqarorligini, balki jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatning yuksalishini ham ta'minlaydi[4].

Huquqshunos axloqiy madaniyatini ijtimoiy zaruriyat sifatida tahlil qilganda, avvalo bu madaniyatning tarkibiy tuzilmasi, uni tashkil etuvchi asosiy elementlar va ularning o'zaro bog'liqligi, ya'ni dialektik munosabatlari masalasiga alohida e'tibor qaratish lozim bo'ladi. Axloqiy madaniyatning tarkibiy tuzilishi borasida turlicha qarashlar, yondashuvlar mavjud. Taniqli o'zbek axloqshunos olimi Abdulla Sherning talqiniga ko'ra, axloqiy madaniyat axloqiy tafakkur madaniyatining qator unsurlarini o'z ichiga oladi. Eng muhim tarkibiy unsurlar sifatida esa muomala odobi, etiket, kasbiy odob va axloqiy tarbiya ko'rsatib o'tilgan[5].

Bundan tashqari, ayrim tadqiqotchilar axloqiy madaniyat tushunchasiga turlicha yondashuvlarni taklif qilganlar. Misol uchun axloqiy madaniyatning ichki tuzilishini nemis

klassik faylasufi Immanuel Kant (1724-1804) ning deontologik axloqiy yondashuvi hamda ingliz faylasufi, siyosatchisi J. Styuart Mill (1806-1873) ning utilitaristik yondashuvi asosida axloqiy ong (tafakkur), axloqiy tamoyillar (qat'iy yoki moslashuvchan), axloqiy majburiyat, ichki axloqiy nazorat (vijdon), axloqiy xatti-harakatlar kabi elementlardan iborat deb hisoblash mumkin.

Professional huquqshunosning axloqiy madaniyati bilan bog'liq tadqiqotlar olib borgan ukrain olimasi Galina Yavorska yurist axloqiy madaniyatining murakkab tarkibiy tuzilishini qayd etgan holatda, quyidagi uch qismga ajratishni taklif etadi:

- axloqiy ong;
- axloqiy xulq-atvor;
- axloqiy munosabatlar[6].

Olimaning fikriga ko'ra, yurist axloqiy madaniyatning tarkibiy tuzilmasini quyidagicha izohlash mumkin: axloqiy his-tuyg'ular, bilimlar va ehtiyojlarning mavjudligi hamda ularning axloqiy e'tiqodlarga aylanishi va boshqalar xatti-harakatlarini aynan mazkur e'tiqodlar tizimi prizmasida tahlil qilish ko'nikmasi; axloqiy xatti-harakatga tayyorlik, axloqiy bilimlar va e'tiqodlarni qo'llash qobiliyati ya'ni boshqalarga nisbatan adolatli va halol munosabatda bo'lish[7]. Aynan mana shu xususiyatlar huquqshunos axloqiy madaniyatining tarkibiy elementlari sifatida tahlil etiladi.

Axloqiy ong — bu yuristning axloqiy me'yor va qadriyatlarni anglash darajasi, ularning mohiyatini tushunish, baholash va o'z kasbiy faoliyatida ularga asoslanishidir. Bu komponent quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Axloqiy bilim: yurist kasbida qo'llaniladigan axloqiy normalarni bilish;
- Axloqiy tafakkur: ma'naviy mezonlarga tayangan holda mustaqil fikr yuritish;
- Axloqiy o'zini baholash: o'z xatti-harakatlarini axloqiy nuqtai nazardan tahlil qilish.

Axloqiy ong yuristning kasbiy qarorlarida adolat, halollik, mas'uliyat va insonparvarlik kabi qadriyatlarga sodiq qolishini ta'minlaydi.

Axloqiy xulq-atvor — bu yuristning real hayotdagi axloqiy qarashlari asosida amalga oshiradigan amaliy harakatlari va xatti-harakatlaridir.

- U quyidagilar bilan ifodalanadi:
- Kasbiy faoliyatda halollik va poklik;
- Fuqarolar bilan muomalada odob va hurmat;
- Qonun ustuvorligini amalda qo'llashda prinsipiiallik;
- Tashqi madaniyat (kiyinishi, nutqi, muomala uslubi).

Yurist qancha bilimdon bo'lmasin, agar uning amaliy faoliyati axloqiy me'yorlarga zid bo'lsa, u holda u jamiyat ishonchini yo'qotadi.

Axloqiy munosabatlar — bu yuristning boshqa insonlar, jamiyat, davlat va kasbiy hamkorlari bilan o'rnatgan munosabatlaridagi axloqiy tamoyillarning namoyon bo'lishidir.

- U quyidagi ko'rinishlarda yuzaga chiqadi:
- Hamkasblar bilan hurmat asosidagi hamkorlik;
- Sud, tergov va boshqa huquqiy institutlar bilan to'g'ri munosabatlar;
- Fuqarolar bilan empatiya va xolislik asosidagi muloqot;
- Jamiyat manfaatiga sodiqlik.

Bu komponent yuristning kasbiy axloq me'yorlariga rioya qilgan holda, ijtimoiy muhitda o'z o'rnini to'g'ri belgilashiga yordam beradi.

Galina Yavorskaning taklif qilgan bu uch komponenti yurist axloqiy madaniyatining chuqur va kompleks tuzilishini aks ettiradi. Ularning har biri o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, birgalikda yuristning nafaqat kasbiy malakasini, balki ijtimoiy mas'uliyatini, ishonchliligini va shaxsiy madaniyatini shakllantiradi. Axloqiy ong yuristning ichki qarashlarini belgilasa, axloqiy xulq-atvor bu qarashlarning amaliyotdagi ifodasidir, axloqiy munosabatlar esa uning ijtimoiy muhitda qanday qabul qilinishini belgilaydi.

Yurist axloqiy madaniyatining yana bir muhim elementi hisoblangan muomala odobi — bu yuristning xizmat faoliyati davomida boshqalar bilan olib boradigan muloqotida axloqiy va estetik me'yorlarga rioya qilishi, insonlar bilan hurmat, xushmuomalalik, xolislik va samimiyat asosida munosabat o'rnatishida ko'rinadi. Muomala odobi yuristning nutq madaniyatida, tinglay bilish qobiliyatida, ziddiyatli vaziyatlarda o'zini tutishida namoyon bo'ladi. Yuristning og'zaki va yozma nutqi aniq, ravon, tushunarli, huquqiy normalarga mos bo'lishi, ayniqsa, sud jarayonlarida, tergov davomida yoki mijozlar bilan suhbatda nutqdagi ohangi muhim ahamiyatga ega. Yurist nafaqat so'zlashi, balki odamlarni diqqat bilan tinglashi, ularning fikriga hurmat bilan yondashishi lozim. Bu uning odobli, e'tiborli va mas'uliyatli shaxs ekanini ko'rsatadi. Muomala odobi yuristning axloqiy madaniyatini amalda namoyon etuvchi eng muhim ko'rinishlardan biridir. U yuristning jamiyatdagi imidjini shakllantiradi, insonlar bilan ishonchli va ijobiy aloqalarni o'rnatishiga yordam beradi hamda uning kasbiy muvaffaqiyatida muhim omil sifatida xizmat qiladi.

Yurist axloqiy madaniyatining yana bir muhim tashqi elementi – etiket hisoblanadi. Yuridik faoliyatdagi etiket – bu huquqshunoslik kasbidagi xatti-harakatlar va o'zaro munosabatlarni boshqaradigan rasmiy va norasmiy qoidalar, me'yorlar hamda amaliyotlar majmuasidir [8]. Etiket tarkibiga kiyinish, muloqot, turli vaziyatlarda (masalan, ovqatlanish, salomlashish, sud jarayoni va boshqalarda) o'zini tutish bilan bog'liq qat'iy tartibga solingan normalarni kiritish mumkin. U huquqshunosning nafaqat kasbiy faoliyatidagi, balki ijtimoiy hayotdagi tutumini belgilovchi, madaniyat va axloqiy qadriyatlarga asoslangan muomala shakllarini o'z ichiga oladi. Etiket yuristning o'z kasbiga bo'lgan hurmati, jamiyatga, mijozlarga, hamkasblarga, sud va tergov organlariga, shuningdek, davlat va jamoat institutlariga bo'lgan munosabatida yaqqol ko'zga tashlanadi.

Huquqshunos axloqiy madaniyatining tarkibiy tuzilishini tahlil qilish orqali mazkur elementlarning kasbiy faoliyatda qay darajada aks etishi, amaliyotda qanday qo'llanilishiga qarab yurist axloqiy madaniyatining bir nechta darajalarini ajratib olish mumkin.

-Shaxsiy darajadagi yuridik axloqiy madaniyat.

Bu darajada yurist axloqiy qadriyatlarni shaxsiy hayotida va ichki e'tiqodi darajasida amal qiladi. Insonning axloqiy jihatdan kamolot darajasi uning huquqiy kontekstdagi qarorlariga ta'sir qilar ekan [9], yuristning individual axloqiy madaniyati ham jamiyatning huquqiy taraqqiyotiga ta'sir ko'rsatadi.

-Kasbiy-axloqiy darajadagi axloqiy madaniyat.

Bu daraja yuristning kasbiy faoliyati doirasida axloqiy normalarga amal qilishi bilan bog'liq. Mijozlar, hamkasblar, sud va tergov organlari bilan muomala madaniyatiga, professional etik qoidalarni puxta bilishi va ularga amal qilishida namoyon bo'ladi.

- institutsional darajadagi yuridik axloqiy madaniyat.

Mazkur daraja konkret tashkilot emas, balki yuridik faoliyatning ma'lum bir qismini qamrab olgan sohaviy yo'nalishlar, ijtimoiy institutlardagi yuridik axloqiy madaniyatni o'zida jamlaydi.

- milliy darajada amal qiluvchi yuridik axloqiy madaniyat. Bu jamiyatdagi barcha fuqarolar, tashkilotlar va davlat organlari tomonidan qonunlarga hurmat bilan yondashish, ularni ongli ravishda bajarish va axloqiy normalarga asoslangan ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish tizimidir. Bunday madaniyat jamiyat barqarorligi, huquqiy davlat qurilishi va fuqarolik jamiyatining rivojlanishida muhim o'rin tutadi.
- global darajadagi yuridik axloqiy madaniyat. Bu turli mamlakatlar va xalqlar o'rtasida umumiy insoniy qadriyatlar, xalqaro huquq me'yorlari va axloqiy tamoyillarga asoslangan o'zaro hurmat, hamkorlik va adolatga intilish tamoyillarini mujassam etgan tushunchadir. Bu madaniyat dunyo miqyosida tinchlikni saqlash, inson huquqlarini himoya qilish, xalqaro adolatni ta'minlash va barqaror rivojlanishga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yurist axloqiy madaniyati — bu faqatgina kasbiy ko'nikmalarning majmui emas, balki yuristning ichki dunyosi, ijtimoiy mas'uliyati va shaxsiy fazilatlarini aks ettiruvchi murakkab tizimdir. U axloqiy ong, axloqiy xulq-atvor, axloqiy munosabatlar hamda muomala odobi va yuridik etiket kabi asosiy komponentlardan iborat bo'lib, huquqshunoslik kasbining insonparvarlik, adolat va halollik tamoyillariga tayanuvchi mohiyatini belgilaydi.

Zamonaviy huquqiy jamiyatda yurist axloqiy madaniyatining yuksak bo'lishi fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish, qonun ustuvorligini ta'minlash hamda huquqiy davlatni barpo etishda muhim omil hisoblanadi. Shuning uchun ham yuristlarning axloqiy madaniyatini yuksaltirish nafaqat shaxsiy, balki keng ijtimoiy zaruriyat sifatida qaralishi lozim. Yuristlar jamiyatdagi eng muhim ijtimoiy kasb egalari bo'lib, ularning axloqiy madaniyati nafaqat huquqiy amaliyot sifatini, balki odil sudlovga bo'lgan ishonch darajasini ham belgilaydi. Axloqiy tamoyillarga sodiq yurist — bu qonunni faqat quruq matn sifatida emas, balki adolat, vijdon va insonparvarlik bilan uyg'unlashtirib qo'llay oladigan mutaxassisdir.

Xulosa qilib aytganda, yuristlarning axloqiy madaniyati — bu faqat shaxsiy fazilat emas, balki huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etishdagi strategik omildir. Axloqiy barkamollik va kasbiy fidoyilik yuksak darajada bo'lgan yuristlargina haqiqiy adolat posboniga aylanishi mumkin. Bu boradagi maqsadli tarbiya, kasbiy tayyorgarlik, axloq me'yorlarga qat'iy rioya qilish va yosh huquqshunoslar uchun namunali muhit yaratish yuristlik faoliyatining sifatini oshirish bilan birga, jamiyatda adolat va ishonch muhitini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Abdulla Sher. Axloqshunoslik. Toshkent: O'zbekiston faylasuflar jamiyati nashriyoti, 2010. – B. 234.
2. Хачикян Е.И., Заборина М.А., Шамарин И.К. Формирование профессионально-нравственной культуры будущих учителей //Проблемы современного педагогического образования. – 2023. – №. 81-1. – С. 257-259.
3. Nucci, L., & Krettenauer, T. (Eds.). Handbook of Moral and Character Education (1st ed.). Routledge, 2008. – p. 249-267.
4. Kozhevnikov V. To the problem of the theory of legal responsibility // Tomsk State University Journal Of Law. - Issue28, 2018.- P. 5-19

5. Abdulla Sher. Axloqshunoslik. Toshkent: O'zbekiston faylasuflar jamiyati nashriyoti, 2010. – B. 304-314.
6. Yavorska, G.H. Ethical culture of lawyer: concept and structure // SCIENCE AND EDUCATION, Issue 6, 2011.
7. Yavorska H. LAWYER'S ETHICAL CULTURE IN PROFESSIONAL ACTIVITY // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, 117(4), 2017. – P. 109-112. <https://europub.co.uk/articles/-A-417200>
8. <https://www.britannica.com/topic/etiquette>
9. Kohlberg, L. Essays on Moral Development: Volume I. The Philosophy of Moral Development. - San Francisco: Harper & Row, 1981. – p. 488

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/7 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).